

CỔ MẪU MẸ TRONG TRUYỆN VỪA *SONECHKa* CỦA LYUDMILA ULITSKAYA

MOTHER ARCHETYPE IN THE NOVELLA *SONECHKa*
BY LYUDMILA ULITSKAYA

Vũ Thường Linh*

Trường Đại học Sư phạm – Đại học Đà Nẵng, Đà Nẵng, Việt Nam¹

*Tác giả liên hệ / Corresponding author: vuthuonglinh@gmail.com

(Nhận bài / Received: 22/07/2024; Sửa bài / Revised: 13/9/2025; Chấp nhận đăng / Accepted: 18/9/2025)

DOI: 10.31130/ud-jst.2025.23(10A).339

Tóm tắt - Ludmila Ulitskaya (1943) là một trong những cây bút xuất sắc của nền văn học Nga đương đại. Các sáng tác của bà được đánh giá cao bởi vẻ đẹp của tình người, tính chân thực của bức tranh xã hội, nghệ thuật xây dựng nhân vật độc đáo. Truyện vừa “Sonechka” là tác phẩm góp phần làm nên dấu ấn của Ulitskaya trong dòng chảy văn xuôi nữ đương đại Nga. Truyện mang âm hưởng của một bài thơ buồn kể về cuộc đời nhân vật chính: nàng Sonechka. Bằng văn phong trang nhã, bút pháp phân tích tâm lý nhân vật sắc sảo, tác giả đã xây dựng thành công hình tượng Sonechka với những đặc trưng của cổ mẫu Mẹ như hiện thân của mái ấm gia đình, tâm lòng nhân hậu và thanh khiết hiếm có. Trên cơ sở lý thuyết phê bình cổ mẫu cùng với phương pháp nghiên cứu so sánh đối chiếu, thi pháp học, bài viết tập trung làm rõ những đặc tính nổi bật của cổ mẫu Mẹ qua hình tượng Sonechka trong tác phẩm cùng tên của Ludmila Ulitskaya.

Từ khóa - Phê bình cổ mẫu; cổ mẫu Mẹ; *Sonechka*; gia đình; tình yêu

Abstract - Ludmila Ulitskaya (1943) is one of the outstanding writers of contemporary Russian literature. Her works are highly valued for the beauty of human kindness, the authenticity of social depiction, and the unique art of character construction. The novella “Sonechka” is a work that contributes to Ulitskaya’s mark in the flow of contemporary Russian female prose. The story carries the tone of a sad poem recounting the life of the main character: Sonechka. With elegant prose and sharp psychological analysis, the author successfully builds the image of Sonechka with the distinctive traits of the archetypal Mother as the embodiment of family warmth, kindness, and rare purity. Based on the theory of archetype criticism combined with comparative and contrastive research methods and narratology, this article focuses on clarifying the prominent characteristics of the archetypal Mother through the figure of Sonechka in Ulitskaya’s work of the same name.

Key words - Archetype; the Mother archetype; *Sonechka*; family; love

1. Dẫn nhập

“Văn xuôi nữ” được thừa nhận chính thức vào cuối thế kỷ XX và đã khẳng định được vị trí đặc biệt trong nền văn học Nga đương đại, thu hút sự quan tâm của độc giả và giới phê bình. Những đề tài chủ yếu của văn xuôi nữ Nga bao trùm các vấn đề gia đình, thế giới trẻ thơ, đề tài “thiên đường bị đánh mất”, sự tìm tòi ý nghĩa cuộc đời, cá nhân đặt trong mối quan hệ với xã hội. Bên cạnh các cây bút nữ tài năng như Ludmila Petrushevskaya, Tatiana Tolstaya, Viktoria Tokareva..., Ludmila Ulitskaya là một giọng văn đặc biệt. Tên tuổi của Ludmila Ulitskaya bắt đầu phổ biến vào những năm 1980-1990 thông qua các bộ phim được dựng theo kịch bản bà viết. Tác phẩm khẳng định vị trí của bà trong nền văn học Nga đương đại là truyện vừa *Sonechka*, ra mắt năm 1992. Lyudmila Ulitskaya thừa hưởng và tiếp tục dần bước theo đường hướng của các nhà văn Nga vĩ đại, như N. V. Gogol, F. M. Dostoyevski, A. P. Chekov... trong việc phơi bày số phận con người chịu nhiều bất công và đối mặt với nhiều biến cố trong đời. Các sáng tác của bà thường tập trung vào những thân phận “nhỏ bé” nhưng có tính đại diện, đó có thể là những người già, người bệnh tật, trẻ em..., những người luôn tin rằng những gì xảy ra với họ, dù có bất công, nhưng sẽ mở ra cho họ con đường mới. Nét khác biệt của Ulitskaya là khả năng kim nén cảm xúc. Nhà văn không phán xét nhân vật của

mình mà lặng lẽ dõi theo hành động của họ, quan sát cách họ phản ứng với hoàn cảnh, và chính quá trình đó giúp nhân vật tự thể hiện tính cách. Các sáng tác của Ulitskaya được đánh giá cao bởi “ngôn ngữ uyển chuyển, khả năng quan sát tinh tế và tính chính xác trong từng chi tiết” [1, tr.94].

Truyện vừa *Sonechka* xoay quanh những thăng trầm cũng như hạnh phúc giản dị đời thường trong cuộc đời nhân vật chính - nàng Sonechka. Trải qua tuổi thơ trầm lặng gắn liền với những cuốn sách, nàng bước vào một cuộc sống mới bên chồng - một họa sĩ tài danh nhưng không được chế độ công nhận. Họ đã có một gia đình nhỏ yên ấm giữa những tháng ngày gian khó. Nhưng bước sang nửa bên kia của cuộc đời, tất cả sụp đổ trước mắt Sonechka, Tania - đứa con gái duy nhất bỏ đi cùng người tình nghiện ngập, còn chồng bà thì không cưỡng được sức quyến rũ của cô tình nhân trẻ tuổi. Cách hành xử đặc biệt của Sonechka trước hoàn cảnh nghiệt ngã khiến cho người đọc bất ngờ, thương cảm và không thể không nể phục. Bà đã vượt lên nỗi đau của bản thân để lặng lẽ chấp nhận đam mê ở tuổi xế chiều của chồng, lo lắng chu toàn tang lễ cho ông khi ông đột ngột qua đời, dịu dàng chăm sóc cho cô tình nhân Iasia của chồng, rồi bí mật tìm ra nguồn gốc xuất thân của Iasia và đưa cô về với gia đình. Sau tất cả, Sonechka lại trở về với niềm say mê từ thời niên thiếu, quay về với thế giới của sách, “đắm mình vào

¹ The University of Danang - University of Science and Education, Danang, Vietnam (Vu Thuong Linh)

những chiều sâu ngọt ngào, những lối đi dưới hàng cây tăm tối, những cơn lũ mùa xuân...” [2, tr.152].

Truyện vừa *Sonechka* của Ludmila Ulitskaya được nghiên cứu trong một số công trình của các học giả Nga. Các nhà phê bình chú ý tới những phương diện nghệ thuật được thể hiện trong tác phẩm như: thi pháp nhân vật, đặc điểm chân dung, ngôn ngữ và hành động của nhân vật, thể giới đồ vật xung quanh nhân vật. N. A. Egorova nhận định: “... tên nhân vật đóng vai trò tín hiệu “liên văn bản”, đưa người đọc trở về với các tác phẩm kinh điển: Sophia trong *Nedorosl* của Fonvizin và *Khổ vì trí tuệ* của A. S. Griboedov, Sonya trong *Tội ác và trừng phạt* của F. M. Dostoevsky... Theo truyền thống văn học Nga, tất cả các nhân vật mang tên này đều được coi là những người mang vẻ đẹp trí tuệ” [3, tr.7]. A. S. Abdullina và Ie. E. Latypova nhấn mạnh một đặc điểm nổi bật của *Sonechka* là lòng bao dung với mọi người: “L. Ulitskaya miêu tả trong cuốn sách mối quan hệ của *Sonechka* với những người thuộc nhiều thành phần dân tộc khác nhau: người Ba Lan, người Do Thái, người Nga, nhưng không nhấn mạnh sự khác biệt của họ mà ngược lại, đại diện của các dân tộc khác nhau chung sống hòa bình, trong môi trường sống của họ không có sự phân biệt chủng tộc” [4, tr.9 - 10]. Các học giả Nga (E. V. Larieva, N. V. Kovtun, N. S. Korotkova) làm rõ dấu ấn huyền thoại trong tác phẩm và các biểu hiện của thánh nữ ở hình tượng nhân vật *Sonechka*.

Độc giả Việt Nam biết đến Ludmila Ulitskaya qua truyện vừa *Sonechka* do dịch giả Nguyễn Thị Kim Hiền (2006) chuyển ngữ [2]. Do số lượng tác phẩm được dịch sang tiếng Việt quá ít ỏi, nên tên tuổi của nữ văn sĩ người Nga cũng như phong cách sáng tác của bà vẫn còn là địa hạt mới mẻ đối với các học giả Việt Nam.

Xuất phát từ tình hình nghiên cứu nêu trên, bài viết vận dụng lý thuyết phê bình cổ mẫu nhằm làm rõ những đặc tính nổi bật của cổ mẫu Mẹ ở hình tượng nhân vật *Sonechka*.

2. Từ khái niệm cổ mẫu đến cổ mẫu Mẹ

Thuật ngữ cổ mẫu (archetype) là khái niệm nổi bật trong lý thuyết vô thức tập thể của nhà tâm lý học phân tích người Thụy Sĩ Carl Gustav Jung, rất quan trọng trong cách ông giải thích sâu sắc về tâm trí con người. Ông nhận định archetype “là những yếu tố tâm thần (psyché) không thể cắt nghĩa được bằng một sự việc xảy ra trong đời sống (...). Nó hình như bẩm sinh đã có, có từ nguyên thủy, nó là một thành phần trong gia tài tinh thần nhân loại” [5, tr.95]. Theo Jung, cổ mẫu không đơn giản là những hình ảnh hay biểu tượng riêng lẻ, mà là những cấu trúc tiên nghiệm của tâm trí, biểu hiện như những mô hình hành vi, biểu tượng và chủ đề phổ biến xuất hiện ở nhiều nền văn hóa, thời đại khác nhau. Cổ mẫu phản ánh những khuôn mẫu trong cách con người cảm nhận và trải nghiệm thế giới, bao gồm những hình ảnh như mẹ, cha, trẻ con, người già khôn ngoan, cái bóng (shadow), mặt nạ (persona), tinh thần (anima/animus), và bản ngã (self). Jung phân biệt rõ cổ mẫu với những hình ảnh mà cá nhân hay những trải nghiệm cá thể. Ông coi vô thức tập thể là nguyên lý trung tâm chi phối hành vi của con người, tập hợp các yếu tố cá nhân riêng lẻ vào một nhân cách thống nhất. Và cổ mẫu chính là những đơn vị vận hành tạo nên

vô thức tập thể, là những cấu trúc tinh thần đồng nhất mà tất cả con người đều có.

Tuy vậy, Jung cũng nhấn mạnh rằng, cách thức archetype được biểu hiện hay hiện thực hóa thì lại rất đa dạng và mang tính cá nhân. Mỗi người có thể chịu ảnh hưởng bởi các archetype khác nhau hoặc biểu hiện các archetype đó dưới hình thức riêng, dựa trên văn hóa, hoàn cảnh xã hội, và trải nghiệm cá nhân của họ. Archetype là “một mẫu hành vi bẩm sinh” nhưng cách thể hiện của nó thì biến đổi và được cá nhân hóa trong đời sống ý thức: “Nguyên mẫu về cơ bản là một nội dung vô thức, nhưng nó bị biến đổi khi trở nên có ý thức và khi được nhận thức, và nó mang sắc thái từ ý thức cá nhân mà trong đó nó xuất hiện” [6, tr.5].

Cổ mẫu bắt nguồn từ thăm sâu vô thức tập thể, được lưu truyền bền vững qua mối liên kết chặt chẽ với huyền thoại, văn hóa, lịch sử... Và trong số rất nhiều cổ mẫu của sinh hoạt đời sống con người, cổ mẫu Mẹ có vị trí và ý nghĩa đặc biệt quan trọng. Trước khi tồn tại với tư cách như một siêu biểu tượng được đúc kết từ kinh nghiệm cộng đồng, chứa đựng những giá trị văn hóa, cổ mẫu Mẹ được hiểu là hình mẫu chung về người mẹ. Trong cuốn sách *Four archetype: Mother, Rebirth, Spirit, Trickster* (Bốn cổ mẫu: Người Mẹ, Sự tái sinh, Tinh thần và Kẻ lừa lọc) [7], C.G. Jung đã đưa ra những ý niệm đầu tiên về cổ mẫu Mẹ. Ông chỉ ra trong tôn giáo, khái niệm về cổ mẫu Mẹ gắn với nữ thần. Cổ mẫu Mẹ được Jung gọi tên như là một nguyên mẫu hay một hình ảnh nguyên thủy có trước được tích hợp từ các hiện tượng, hình ảnh về mẹ.

Cổ mẫu Mẹ xuất hiện với nhiều dạng thức khác nhau, từ mẹ cá nhân (mẹ ruột, bà ngoại, mẹ kế, mẹ chồng) đến những người phụ nữ có quan hệ gần gũi như bảo mẫu, nữ y tá; và cả những “mẹ” biểu tượng hay nhân vật thần thoại như nữ thần, Đức Trinh Nữ Maria, Sophia. Cổ mẫu gần gũi này gắn liền với các đặc tính sinh, dưỡng, thúc đẩy sự phát triển, uơm mầm và duy trì sự sống cho muôn loài. C.G. Jung nhấn mạnh: “Loại nguyên mẫu này thường liên quan đến những thứ và những nơi có khả năng sinh sản, sinh sôi nảy nở: mùa nắng, ruộng cây, vườn. Nó có thể được gắn vào đá, hang động, cây, lò xo, mùa xuân, giếng sâu, hoặc các loại bình, lọ khác nhau như bình nước rửa tội, hoặc các loài hoa có dạng bình như hoa hồng hay hoa sen” [7, tr.15]. Theo Jung, cổ mẫu Mẹ đi kèm với những phẩm chất và đặc tính như: vẻ đẹp nữ tính, tình yêu thương, sự ấm áp; sự ân cần, lòng bao dung; sự khôn ngoan, kiên cường và quyền năng cai quản; che chở và duy trì sự sống, thúc đẩy sự phát triển và sinh sản. Những hình tượng phụ nữ trong thần thoại hay kinh thánh chính là minh chứng tiêu biểu cho những phẩm chất đặc trưng của cổ mẫu Mẹ. Trong thần thoại Hy Lạp, Gaia được tôn thờ là vị thần đất mẹ với khả năng tạo sinh. Còn trong *Kinh thánh*, Eva được xem như là người phụ nữ đầu tiên do chúa trời tạo ra từ chiếc xương sườn của Adam. Đức mẹ Maria – người tạo sinh ra Chúa Jesus, được ngợi ca với những nét phẩm chất sáng ngời: đức hi sinh, sự mềm mỏng, khôn ngoan.

Trong công trình *Archetypes of the Collective Unconscious* [6], diễn giải về cổ mẫu Mẹ, C.G. Jung đề cập đến khái niệm “anima” (âm nữ) như là khía cạnh nữ tính, một yếu tố có tầm quan trọng to lớn trong tâm lý nam giới.

Đây là yếu tố vô thức được tái hiện trong mỗi người nam, và là nguồn gốc của các cơ chế phóng chiếu tâm lý. Ban đầu, anima được đồng nhất với hình ảnh của mẹ, sau đó mở rộng để biểu hiện trong hình ảnh của những người phụ nữ khác trong cuộc đời người đàn ông (vợ, bạn gái, chị gái,...) và mang tính cá nhân hóa cao hơn theo tiến trình trưởng thành tâm lý của họ. Jung nhấn mạnh: “Mối quan hệ với anima lại là một thử thách về lòng dũng cảm, một thử thách qua lửa đối với sức mạnh tinh thần và đạo đức của con người. Chúng ta không bao giờ được quên rằng khi đối diện với anima, ta đang đối mặt với những thực thể tâm lý mà trước đây con người chưa từng sở hữu, bởi vì chúng luôn được tìm thấy “bên ngoài” lãnh thổ tâm linh của mình, nói cách khác là dưới dạng các sự phóng chiếu. Đối với người con trai, anima ẩn giấu trong quyền lực thống trị của người mẹ, và đôi khi nặng nề để lại cho anh một sự gán bó đầy cảm xúc kéo dài suốt đời, gây ảnh hưởng nghiêm trọng đến vận mệnh của người trưởng thành. Mặt khác, nàng cũng có thể thúc đẩy anh bay cao đến những tầm cao nhất” [7, tr. 61]. Anima biểu trưng cho cảm xúc, sự nhạy cảm và tính trực giác của người đàn ông, ảnh hưởng đến sự sáng tạo, có vai trò như “người dẫn dắt linh hồn” (psychopomp), đưa tâm trí đến chỗ giao tiếp với vô thức tập thể.

Cỗ mẫu Mẹ đã trở thành một biểu tượng sâu sắc không gì thay thế được, dung chứa những giá trị bất biến, vĩnh cửu trong văn hóa nhân loại. Đó là một trong những nguyên mẫu cổ xưa vẫn sẽ được tiếp tục hiện diện trong những cốt truyện mới.

3. Hình tượng Sonechka – sự tiếp nối và sáng tạo từ những mẫu hình người phụ nữ truyền thống

Trong truyện vừa *Sonechka* của nữ văn sĩ Lyudmila Ulitskaya, nhân vật trung tâm của tác phẩm – nàng Sonechka – được tác giả phác họa như là biểu hiện sinh động của cỗ mẫu Mẹ trong lý thuyết của C.G. Jung [7]. Mẹ là hình ảnh cỗ mẫu phổ quát, tượng trưng cho sự nuôi dưỡng, tình thương, sự bảo vệ và đức hi sinh. Nàng Sonechka của L. Ulitskaya thể hiện rõ nét những phẩm chất đó qua tình yêu vô bờ, sự hi sinh để bảo vệ mái ấm gia đình. Mặc dù, trải qua sóng gió, chông chênh, Sonechka vẫn giữ được tình yêu thương bao la, sự kiên nhẫn và bao dung, thể hiện một mẫu hình “Mẹ” đầy sức mạnh nội tại. Người phụ nữ Nga ấy không chỉ là người mẹ đơn thuần trong khuôn mẫu cá nhân mà còn chứa đựng sự biểu hiện của cỗ mẫu Mẹ như một mô hình tâm lý tập thể với lòng từ bi, khả năng che chở, đồng thời có thể chịu đựng và dung nạp những điều không hoàn hảo. Tình yêu thương vô hạn của Sonechka trong tác phẩm vừa có nét phổ quát nhưng lại rất cụ thể, chi tiết, tinh tế qua những đặc điểm tâm lý, những hi sinh thầm lặng và sự trưởng thành của nhân vật. Sonechka không chỉ là một “hình ảnh” có các đặc tính Mẹ, mà còn tái hiện rõ cơ chế vận hành của cỗ mẫu Jung: sinh – dưỡng – che chở – bao dung, đồng thời gắn với khía cạnh “shadow” (mặt trái) khi lòng bao dung trở thành tự hủy (chịu đựng phản bội).

3.1. Từ cô gái mơ mộng tới người giữ lửa của gia đình

Có lẽ ngay từ việc lựa chọn tên nhân vật Sonechka đã cho thấy, sự tiếp nối truyền thống của văn học Nga với hình tượng người phụ nữ như người giữ lửa trong gia đình. Cái

tên Sonechka gợi lại kí ức văn hóa, đưa người đọc trở về với những kiệt tác kinh điển của văn học Nga thế kỉ XIX. Sonechka của Ulitskaya cũng sẵn sàng hi sinh bản thân và hết lòng yêu thương những người thân trong gia đình giống như nàng Sonya trong *Tội ác và trừng phạt* của F.M. Dostoevsky [8] hay nhân vật cùng tên trong *Chiến tranh và hòa bình* của đại văn hào L.N. Tolstoy [9]. Sonechka hay Sonya đều là những hình thức và biến thể của cùng tên Sophia. Cái tên Sophia có nguồn gốc từ tiếng Hy Lạp cổ đại, có nghĩa là “trí tuệ”. Trong đạo Thiên Chúa, khi mới thành lập, Sophia được gọi là thánh nữ có 3 cô con gái - Hi vọng, Niềm tin, Tình yêu. Tên Sophia du nhập vào Nga từ Byzantium, khi Nga tiếp nhận Cơ Đốc giáo làm Chính thống giáo. Người đọc có thể nhận thấy rõ nét mối liên kết giữa cái tên với những đặc điểm của nhân vật. Sonechka ngay từ thời thơ ấu đã có tình yêu đặc biệt với sách, yêu các nhân vật trong sách mà cô đồng cảm. Cô dành cả tuổi trẻ chìm đắm trong các tác phẩm kinh điển Nga, đến mức các nhân vật trong sách gần gũi với cô hơn cả những người thân thực ngoài đời. Tới khi trưởng thành cô được thỏa niềm đam mê ấy khi được làm việc ở kho sách dưới tầng hầm của một thư viện cũ, cai quản cả kho tàng tri thức của nhân loại. Trong cuộc gặp gỡ tình cờ với Robert Victorovich, một họa sĩ tài năng và sau này trở thành chồng của Sonechka, cô đã gây ấn tượng mạnh mẽ với Robert: “Giờ đây, ông đã gặp được người phụ nữ đang ngồi lên từ bên trong bằng ánh sáng chân thật, và ông dự cảm rằng cô sẽ là một người vợ có thể nắm giữ cuộc sống một nhòai kiệt sức, cuộc sống đã gần với đất trong đôi tay yếu đuối của mình. Ông linh cảm rằng, cô sẽ là gánh nặng ngọt ngào cho đời vai chưa hề vướng bận gia đình, cho lòng quá cảm vốn nhút nhát của ông, từ trước tới nay đã lẩn tránh trách nhiệm làm cha, lẩn tránh trách nhiệm của một người có gia đình...” [2, tr.28]. Đây chính là cuộc gặp gỡ định mệnh và sự xuất hiện của Sonechka trong cuộc đời Robert giống như sự xuất hiện của Nàng Thơ với ánh sáng của lòng trinh bạch, thuần khiết, soi tỏ phần đời tiếp theo của ông: “ông vui mừng trước từng cái nhỏ nhặt, trước mỗi một ngày mới như được soi sáng bởi sự có mặt của cô vợ Sonia” [2, tr.33]. Ở phương diện này, hình tượng Sonechka giống như sự khúc xạ của thánh nữ Maria với khả năng hồi sinh tâm hồn và trái tim của những ai được gặp bà. Ý nghĩa sự xuất hiện của Sonechka trong cuộc đời Robert cũng chính là biểu hiện của sự phóng chiếu *anima*, từ sự kiện gặp gỡ với anima ấy mà cuộc đời Robert rơi vào mối quan hệ hoàn toàn phụ thuộc. Sonechka mang đặc điểm của anima với sự dịu dàng, nhạy cảm sâu sắc và tính hướng nội, là nguồn cảm hứng và sức sống tinh thần đối với Robert. Cô trở thành người bạn đời mà Robert gán bó, phản chiếu các khía cạnh nữ tính mà ông cần và kiếm tìm bấy lâu.

Xuyên suốt tác phẩm, nàng Sonechka đã nhẹ nhàng chiếm trọn cảm tình của người đọc bằng những nét đẹp đáng trân trọng của người mẹ, người vợ trong gia đình. Sau cuộc gặp gỡ định mệnh với Robert Vichorovich, Sonechka trở thành người bạn đời của ông, người giữ lửa của mái ấm nhỏ xinh. Từ không gian chật hẹp của thế giới sách, kho sách dưới tầng hầm, cô bước ra không gian rộng lớn hơn với những lo toan thường nhật của người phụ nữ trong gia đình nhỏ cùng Robert Vichorovich. Cũng như những người phụ nữ bình thường khác, cô hạnh phúc tột cùng với

thiên chức làm mẹ, làm vợ. Cô lặng người cảm nhận niềm hạnh phúc khi được quan sát đứa con gái bé bỏng lớn lên từng ngày nhờ dòng sữa ấm nóng của mẹ và cô cũng vui mừng vì mang đến sức mạnh tinh thần cho chồng. Những khoảnh khắc ấy như làm bùng sáng khung cảnh tăm tối của cuộc sống mới còn đầy rẫy khó khăn đối với gia đình trẻ: “Sữa nhiều, dễ dàng chảy, cô con gái vừa nún sữa, vừa thỉnh thoảng lại giật, nhay nhẹ nhàng vào núm vú của mẹ. Mang lại cho Sonechka một sự khoan khoái mà không hiểu bằng cách nào đó chồng cô cảm nhận được [...]. Ôm lấy tấm lưng rộng của vợ, ông ghen tị ghì cô vào lòng mình, và Sonechka lặng người bởi gánh nặng hai lần của niềm hạnh phúc khó mang nổi ấy. Trong những tia sáng đầu tiên của một ngày, Sonechka mỉm cười trong khi thân thể cô lặng thầm và sung sướng làm dịu bớt cơn đói khát của hai sinh linh quý báu nhất đang ở sát bên mình” [2, tr.51-52].

Bận rộn với cuộc sống mới, Sonechka hầu như không còn thời gian dành cho những đam mê thời thiếu nữ. Cô từ bỏ thế giới sách để đảm nhận vai trò người mẹ, người vợ chăm chỉ và kiên nhẫn trong cuộc sống hàng ngày. Bởi vậy, “năng khiếu cảm nhận cuộc sống sách vở một cách sinh động và sâu sắc của Sonechka dần dần lu mờ, tê liệt đi” [2, tr.36]. Những vất vả thường nhật đã dần khiến cô thành một bà chủ gia đình khá thực dụng: “Cô tha thiết mong ước một ngôi nhà bình thường như người ta, có vòi nước máy trong bếp, có phòng ngủ riêng cho con gái, có phòng vẽ cho chồng, có thịt băm rán, nước quả nấu, có những tấm ga trải giường trắng muốt hồ bột, không phải loại chấp vá bằng ba mảnh vải không cùng kích cỡ. Nhân danh mục đích cao cả đó Sonechka đã đồng thời làm việc ở hai nơi, buổi tối về nhà lại may vá thêm và giấu chồng tích góp tiền” [2, tr.61]. Tất cả mối quan tâm của cô đều dành trọn cho người chồng họa sĩ và đứa con gái nhỏ. Sau mỗi ngày lao động mệt mỏi rã rời, cô lại vui sướng hân hoan cảm tạ Thượng đế vì đã ban tặng cho cô một người chồng tốt và một đứa con đáng yêu. Sonechka không ngừng cố gắng để vun đắp cho mái ấm bé nhỏ thêm hoàn thiện và đủ đầy hơn, đến nỗi tháng năm cực nhọc đã làm cho “cô già đi nhanh chóng và xấu xí. Lớp lông tơ mịn màng trên môi đã trở thành một đám lông vô tính và luộm thuộm, hai mí mắt trở xuống, khiến cho khuôn mặt cô có biểu hiện của loài chó, còn quang mắt mệt mỏi thì sau chút nghỉ ngơi ngày chủ nhật, và cả sau hai tuần phép năm cũng không thể nào hết được” [2, tr.62]. Tình yêu của Sonechka dành cho chồng mỗi ngày một nhiều thêm, việc không thể sinh thêm con cho Robert đã khiến cô cảm thấy vô cùng đau khổ, cắn rứt. Cô xót xa và vô cùng đáng thương khi nghĩ rằng mình không xứng đáng với tình yêu của chồng, khi không thể sinh cho ông những đứa con khác ngoài Tania. Chính vì lẽ đó, Sonechka làm tất cả những gì có thể để bù đắp cho tình cảm của chồng và con gái. Cô luôn lặng lẽ ở bên chồng, thầm lặng yêu thương, lo lắng cho đứa con gái duy nhất những gì tốt đẹp mà trước đây vợ chồng cô không có.

Sonechka gây ấn tượng với người đọc bằng những phẩm chất nổi bật của người phụ nữ Nga truyền thống. Đó là lòng nhân hậu và tâm hồn thanh khiết, nét đẹp ngời sáng của một người vợ, người mẹ suốt đời hi sinh vì chồng, con. Sự hi sinh của Sonechka không những chỉ dành cho gia đình mà còn dành cho những mảnh đời kém may mắn. Sự

xuất hiện của Iasia khiến bà đồng cảm với tình cảnh của cô gái trẻ và tìm cách cho cô ở lại nhà mình, không hề so đo, tính toán: “Sự có mặt thầm lặng và dễ thương của nàng khiến bà thấy sung sướng. Điều đó mon trớn lòng tự hào của bà. Bà đã trở thành người bảo trợ cho một đứa trẻ mồ côi...” [2, tr.108]. Bà cho rằng đó là một “miltsa” – công việc từ thiện và thấy vô cùng hạnh diện vì điều đó. Với bản năng của một người mẹ, bà đã đối xử với Iasia như con cháu trong nhà, dành những gì tốt nhất có thể cho cô gái ấy như bà đang làm với đứa con gái Tania. Thế nhưng, Sonechka không thể ngờ rằng sự xuất hiện của cô gái ấy lại đe dọa sự bình yên của gia đình bà. Iasia đã trở thành cô nhân tình bé nhỏ của chồng bà, người hồi sinh cảm hứng sáng tác nghệ thuật của Robert Victorovich.

3.2. Người phụ nữ kiên cường, bao dung vô bờ

Người phụ nữ nhân hậu ấy luôn hết lòng với mọi người, nhưng những gì bà nhận được lại là sự phản bội từ chính những người bà tin yêu. Sonechka đã phải chịu đựng sự tổn thương lớn về tinh thần khi phát hiện ra chồng mình đang lén lút qua lại với cô gái mà bà trân quý như con đẻ. Tuy nhiên, cách ứng xử của nhân vật làm cho người đọc ngỡ ngàng, thương cảm và nể trọng: Sonechka tha thứ. Vượt lên nỗi đau bị phản bội, người phụ nữ can đảm ấy đã chấp nhận mối quan hệ giữa chồng bà và Iasia: “Điều đó thật công bằng làm sao, vì bên cạnh ông ấy sẽ có cô gái trẻ đẹp đó, vừa dịu dàng thanh mảnh, vừa sánh ngang với ông ấy về sự độc đáo khác thường. Cuộc đời cũng thật sáng suốt, khi đem đến cho ông ấy một kì quan như vậy lúc cuối đời, khiến cho ông ấy lại quay về với nghệ thuật, với điều chính yếu nhất của ông...” [2, tr.124]. Dù phải một mình chịu đựng nỗi đau, Sonechka vẫn luôn nghĩ cho chồng, và làm tròn bổn phận của người phụ nữ trong gia đình, ngay cả khi tổ ấm của bà đứng trước nguy cơ tan vỡ. Người phụ nữ bình thường nhưng vô cùng mạnh mẽ ấy thật khiến người đọc vô cùng ngạc nhiên về sự bao dung của bà: bà vẫn đối xử tử tế và chăm sóc Iasia như không hề có chuyện gì xảy ra. Robert và Iasia bỏ bà ra đi mà không phải chịu một sự ồn ào nào, bà vui khi họ về thăm: “Bà vui sướng vì Robert Victorovich ở ngay đây, ngay sau bức tường mỏng phía bên phải, còn nàng Iasia mảnh mai xinh đẹp thì ở phía bên trái” [2, tr.133]. Mối quan hệ phức tạp giữa Sonechka với Robert, và cả Iasia, phản ánh mô hình archetype anima với sự căng thẳng giữa các khía cạnh nữ tính khác nhau trong tâm lý Robert. Sonechka là hình ảnh anima nhỏ nhẹ, dịu dàng và bao dung, còn Iasia đại diện cho một anima khác, trẻ trung và đầy sức sống. Robert như người đàn ông bị giằng kéo giữa các hình ảnh anima này, tạo nên bi kịch tâm lý. Chính lòng cao thượng của Sonechka đã không cho phép thiên hạ bàn tán chuyện gia đình bà. Ba người họ đi cùng nhau và thái độ cũng như hành động của họ khiến người ngoài dù xót thương Sonechka cũng không thể nào chỉ trích Robert: “... vì cả ba người cư xử với nhau rất mực thân thuộc, khi ngồi thành một hình tam giác theo kiểu gia đình. Robert Victorovich ngồi chính giữa, bên phải, cao hơn ông một cái đầu là Sonechka, phía bên trái ông Iasia ngồi sáng lên bởi làn da trắng và viên kim cương nhỏ, nhọn sắc trên ngón tay” [2, tr.135]. Với trái tim dịu dàng, đầy bao dung, Sonechka trở thành điểm tựa cảm xúc và tâm lý quan trọng của chồng, đặc biệt khi mối quan hệ của ông với

Iasia rạn nứt. Sonechka với sự dịu dàng và tình yêu vô bờ đã an ủi, làm dịu đi những bất an, xung đột nội tại của Robert. Đây là biểu hiện của yếu tố hỗ trợ tinh thần, khi anima là “người hướng dẫn” trong vô thức, giúp cân bằng cảm xúc phức tạp ở người đàn ông. Và rồi, khi Robert Victorovich đột ngột qua đời, Sonechka đã lo toan chu toàn tang lễ, tự tay treo những bức tranh của chồng trong đám tang. Chính việc làm đó của bà đã vinh danh trở lại một tài năng thiên phú từng bị lãng quên trong quá khứ. Nhờ có Sonechka mà những tác phẩm hội họa của Robert trở thành bất tử. Mặc dù, Sonechka không phải là người đánh thức cảm hứng sáng tác nghệ thuật của Robert nhưng chỉ có bà mới có thể tự tay treo những tác phẩm của ông khi tổ chức tang lễ cho chồng để mọi người cùng chiêm ngưỡng. Sonechka đóng vai trò kết nối chốn trần gian với cõi thiên giới, Chúa trời. Và những tác phẩm nghệ thuật của Robert Vichtorovich chính là con đường vươn tới chốn cao xa linh thiêng ấy: sáng tác nghệ thuật phản ánh sự sáng tạo của Thiên Chúa, có khả năng chữa lành và phục sinh con người. Sonechka không chỉ là người vợ, mà còn là “người dẫn dắt linh hồn”, trao lại ánh sáng sáng tạo cho cộng đồng. Đây là tầng sâu, cho thấy Sonechka hiện thân cô mẫu Mẹ ở chức năng chuyển tiếp – tái sinh.

Sau khi chồng qua đời, Sonechka tự nguyện đảm nhận thêm vai trò “người mẹ” thứ hai đối với Iasia, cô gái trẻ đang chịu tổn thương và mất phương hướng, người không hề có quan hệ huyết thống với bà. Không oán hận cô khi đã gây chia rẽ tình cảm gia đình bà, Sonechka còn bí mật tìm kiếm thông tin về những người ruột thịt của Iasia, rồi sắp xếp đưa cô trở về với gia đình. Đây chính là biểu hiện của khía cạnh Mẹ nuôi dưỡng và che chở, bảo vệ trong cô mẫu Mẹ: người mẹ không chỉ yêu thương, chăm sóc con đẻ, mà còn bao phủ tình thương tới những đối tượng khác cần cứu mạng. Chỉ sau khi hoàn thành trách nhiệm với Iasia, bà mới yên tâm an hưởng tuổi già với niềm đam mê xưa cũ. Trong thế giới của những áng văn bất hủ, giống như trong một căn nhà bị bỏ hoang, chỉ còn lại một mình lẻ bóng Sonechka “đắm mình vào những chiều sâu ngọt ngào, những lối đi dưới hàng cây tam tảo, những cơn lũ mùa xuân...” [2, tr.152]. Đó cũng chính là sự gắn kết lâu dài và bền bỉ của Sonechka với nguồn sống nội tâm - một nét khác trong chức năng của cô mẫu Mẹ.

Người phụ nữ Nga bình dị Sonechka được ban tặng món quà vô cùng quý giá – đó là tình yêu thương, lòng nhân ái vô bờ. Tác giả đã vẽ nên trước mắt độc giả hình tượng người phụ nữ hiện đại với thế giới nội tâm phong phú, sống hết mình với trái tim ấm áp, luôn toàn tâm toàn ý với mái ấm gia đình. Sonechka vừa nối dài truyền thống phụ nữ Nga vừa sáng tạo nét riêng của Ludmila Ulitskaya.

Sonechka không chỉ tái hiện cô mẫu Mẹ, mà còn làm sống lại archetype trong ngữ cảnh Nga hậu Xô Viết: người phụ nữ gánh chịu tan vỡ gia đình nhưng vẫn trở thành “nguồn sống” cho người khác. Sonechka của Ulitskaya, cũng như những nàng Sonya của L.N. Tolstoy hay F.M. Dostoevsky, đã mang sức mạnh của thiện tâm làm đẹp cho thế giới này.

4. Kết luận

Sáng tác của Lyudmila Ulitskaya chính là sự kiếm tìm hạnh phúc của người phụ nữ và đấu tranh cho hạnh phúc ấy. Bằng thi pháp tên gọi, nghệ thuật miêu tả ngoại hình, qua hành động, ngôn ngữ của nhân vật, tác giả đã vẽ nên hình tượng nhân vật Sonechka như là biểu hiện sinh động của cô mẫu Mẹ. Đó là hình ảnh của người giữ lửa trong gia đình, người mẹ với đặc tính sinh, dưỡng, che chở và bảo vệ, hết lòng vì chồng con, biết đồng cảm và bao dung cho hết thảy những ai sống dưới mái nhà mình, người phụ nữ với tấm lòng nhân hậu và thanh khiết hiếm có, với sự cam chịu và bền bỉ, sức mạnh tinh thần đáng ngưỡng mộ. Những trang kí sự về cuộc đời nàng Sonechka với giọng văn nhẹ nhàng, mộc mạc, đã để lại nhiều cảm xúc cho độc giả, nhưng trên hết đó là nỗi niềm xúc động sâu thẳm về cuộc đời một người phụ nữ Nga hiện đại kiên cường trước những thử thách của số phận, yêu thương hết lòng và can đảm tha thứ.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Iu.V. Kovriga, “Features of understanding Lyudmila Ulitskaya's work in modern criticism”, *nbuv.gov.ua*, 2013, [Online]. Available: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzl_2013_4%281%29_15 [Accessed: March 25, 2023].
- [2] L. Ulitskaya, *Sonechka* (Translated by Nguyen Thi Kim Hien), Hanoi: Writers Association Publishing house, 1996.
- [3] N. A. Yegorova, *L. Ulitskaya's prose of the 1980 - 2000: Problems and poetics*: Dissertations for the degree of Doctor of Philological Sciences: 10.01.01, Volgograd, 2007.
- [4] A. S. Abdullina and I. E. Latypova, “Female images in L. Ulitskaya's prose”. *Bulletin of Chelyabinsk State University*, No 3 (399), Philological Sciences Vol. 105, pp. 7 – 14, 2017. <https://cyberleninka.ru/article/n/zhenskie-obrazy-v-proze-l-ulitskoy/viewer>
- [5] C. G. Jung, *Essai d'exploration de l'inconscient* (Translated by Vu Dinh Luu), Hanoi: Knowledge Publishing house, 2007.
- [6] C. G. Jung, *Archetypes of the Collective Unconscious* (Translated by R.F.C. Hull), USA: Princeton University press, 1969.
- [7] C. G. Jung, *Four archetype: Mother, Rebirth, Spirit, Trickster* (Translated by R.F.C. Hull), London: Taylor & Francis e-Library, 2004.
- [8] F. M. Dostoevsky, *Crime and Punishment* (Translated by Cao Xuan Hao, Cao Xuan Pho), Hanoi: Literature Publishing house, 2012.
- [9] L. N. Tolstoy, *War and Peace* (Translated by Cao Xuan Hao, Nhu Thanh, Hoang Thieu Son, Thuong Xuyen), Hanoi: Literature Publishing house, 2007.